

Narečne prvine v evangeličanskem *Düševnem listu*

MIHAELA KOLETNIK

Univerza v Mariboru, Filozofska fakulteta, Koroška cesta 160,
SI 2000 Maribor, mihaela.koletnik@um.si

————— 1.01 Izvirni znanstveni članek – 1.01 Original Scientific Article —————

V prispevku¹ osvetljujemo narečne prvine v mesečniku *Düševni list* (1922–1941), s katerim so prekmurski evangeličani uresničili zamisel o lastnem verskem tisku. Čeprav je *Düševni list* začel izhajati v času, ko so se pokrajinski knjižni jeziki že poenotili z osrednjeslovenskim, so si uredniki *Düševnega lista* prizadevali ostati zvesti protestantski jezikovni tradiciji Štefana Küzmiča in jeziku, ki je bil blizu narečju, kot so ga govorili protestantski verniki, živeči na ozemlju med Muro in Rabo. V prekmurskih knjigah od prve polovice 18. stoletja naprej so se glasovi zapisovali v prekmurskem črkopisu. V tem črkopisu se je od 20. decembra 1922 do 20. novembra 1931 pisalo tudi v *Düševnem listu*, nato pa ga je 20. decembra 1931 nadomestila gajica. Uvedbo gajice, pisave, ki je v osrednjeslovenskem jezikovnem prostoru nadomestila bohoričico, so od druge polovice 19. stoletja podpirali tudi prekmurski katoliški pisci.

The present paper reflects upon dialect characteristics in the monthly newspaper *Düševni list* (1922–1941) with which the Prekmurje Evangelicals realised the idea of having a religious publication of their own. Although *Düševni list* began publication in a time when the regional standard language varieties had already unified with the central Slovene one, the editors of *Düševni list* made great efforts to remain loyal to the Protestant language tradition of Štefan Küzmič and thus a tongue close to the dialect spoken by Protestant worshipers living on the territory between the rivers Mura and Raba. From the first half of the 18th Century on, the Prekmurian books were written in the Prekmurian script. The same is true of *Düševni list* in the period from 20 December 1922 until 20 November 1931. On 20 December 1931, however, Gaj's Latin alphabet was introduced. It replaced the Bohorič alphabet used in the central Slovene language territory until then and was, from the mid-19th Century on, adopted by the Prekmurian Catholic authors as well.

Ključne besede: protestantizem, Prekmurje, verski periodični tisk, *Düševni list*, prekmursko narečje

Key words: Protestantism, Prekmurje, religious periodical, *Düševni list*, Prekmurian dialect

¹ Prispevek je nastal v okviru Raziskovalnega programa št. P6-0156 (*Slovensko jezikoslovje, književnost in poučevanje slovenščine* – vodja programa prof. dr. Marko Jesenšek), ki ga je sofinancirala Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije iz državnega proračuna.

0 Uvod

Na slovenskem narodnostnem ozemlju med Muro in Rabo so se prvi zametki protestantizma, ob katolicizmu in pravoslavju ene od treh glavnih usmeritev v krščanstvu, pojavili sredi 16. stoletja.² Protestantizem se je v Prekmurje širil preko Madžarske in veliko manj preko takrat še močno razlite in neregulirane reke Mure. Ob nastopu reformacije je bilo redko naseljeno ozemlje med Muro in Rabo upravno in cerkvenoorganizacijsko razdeljeno. Severni del (Porabje, Goričko in kraji v okolici Murske Sobote) je spadal k Železni županiji (Vas vármegye) in pod cerkveno pristojnost oddaljene györske (rabske) nadškofije, jugovzhodni del z Doljno Lendavo pa k Zalski županiji (Zala vármegye) in najprej pod pristojnost vesprenske, od 11. stoletja dalje pa novoustanovljene zagrebške nadškofije.³ Ta politično- in cerkvenoupravna razdvojenost, predvsem pa oddaljenost od cerkvenih središč, pomanjkanje duhovništva in cerkvena zemljiškoposestna osiromašenost so bistveno pripomogli k nezadržni slabitvi katoliškega cerkvenega vpliva (Šebjanič 1977: 12).

Čeprav je bil protestantizem v času protireformacije na Slovenskem skoraj povsod zatrt in so se protestanti ali vrnili v katoliško cerkev ali se izselili v Nemčijo, so se protestantske skupnosti v Prekmurju, ki so se po prvotni razcepljenosti opredelile za luteransko različico protestantizma, k čemur so največ pripomogli premišljena dejavnost domačih duhovnikov, vzpodbuden odnos do maternega jezika ter želja po opismenjevanju in prosvetljevanju (Šebjanič 1977: 17), v 17. stoletju razmahnile, utrdile in se ohranile vse do danes.⁴ To območje je kljub vključenosti v državno skupnost Ogrske in v prekdonavsko superintendenturo vse do protireformacijske vojaške intervencije 1732, ko so protestanti ostali brez vseh cerkva, izpričevalo določeno organizacijsko avtonomnost. Po tem letu so si privrženci augsburške veroizpovedi ob gmotni in moralni pomoči bratislavskega luteranskega vodstva v Nemes Csóju in Šurdu na Madžarskem izbojevali pravico do nekaterih bogoslužnih opravil v maternem jeziku ter do nastavitve slovenskih učiteljev (Šabjanič, Rajhman 1989: 69). Čeprav se je v 18. stoletju evangeličanska cerkev v Prekmurju ponovno organizacijsko in dejavnostno utrdila, k čemur sta prispevala zlasti prekmurska protestantska pisatelja in učitelja Štefan Küzmič z *Nouvim zakonom* (1771) ter Mihael Bakoš s cerkveno pesmarico *Nouvi Graduval*

² Po vizitacijskem zapisniku iz leta 1627 sodeč je bila ena prvih organiziranih slovenskih protestantskih skupnosti v Prekmurju pri Sv. Benediktu (v Kančevcih) na Goričkem (Šebjanič 1977: 14).

³ Vse do 18. stoletja so bili ogrski Slovenci upravno razdeljeni, dokler se niso 1777. leta združili v takrat ustanovljeni škofiji s središčem v Sombotelu, kar je ugodno vplivalo na razvoj deželne zavesti (Slavič 1999: 23).

⁴ Čeprav je tuja zemljiška gospoda, ki je bila sprva zelo naklonjena širjenju protestantskih idej (Bánfiji v Lendavi, Szécsyji pri Gradu in Nádasdyji na Petanjcih), na prelomu 17. stoletja ponovno sprejela katoliško vero, to ni bistveno vplivalo na versko opredelitev kmečkega življenja, ki so se mu oznanjevalci protestantskega verskega nauka z lastnimi prevodi tujejezičnih katekizmov in molitvenikov, z uveljavljanjem maternega jezika v cerkvi in šoli, razumljivimi razlagami evangelijskega in izobraževanjem zelo približali.

(1789) in po slovenski predlogi iz 16. stoletja napisanim obrednikom,⁵ protestanti kljub posredovanju vernikov na cesarskem dvoru in osebno pri sami cesarici verske svobode niso dobili vse do tolerančnega patenta Jožefa II. leta 1781,⁶ ki se je začel v Prekmurju uresničevati šele leta 1783, ko so bile oblikovane tri evangeličanske župnije: Puconci, Križevci in Hodoš.⁷ Z razpadom Avstro-Ogrske in priključitvijo Prekmurja matičnemu slovenskemu ozemlju so bili prekmurski evangeličani ločeni od evangeličanske cerkve na Madžarskem. Do 2. februarja 1922, ko so ustanovili svoj seniorat, so bili cerkveno organizirani v Nemški evangeličanski krščanski deželni cerkvi skupaj z nemškim in madžarskim senioratom. Z ustanovitvijo lastnega seniorata so svojo organiziranost cerkvenopravno formalizirali, s čimer se je njihovo versko življenje močno utrdilo in okrepiło.

1 Prekmursko protestantsko slovstvo

V Prekmurju se je protestantsko slovstvo, ki se od slovstvenih del drugih slovenskih pisateljev loči zlasti po tem, da je pisano v prekmurski različici slovenskega knjižnega jezika, začelo razvijati šele, ko je bila reformacija v ostalih slovenskih pokrajinah že zatrta. Po Kúzmiču (1975: 61) sta vznik in razvoj prekmurske protestantske književnosti pospeševala dva dejavnika: protireformacija (versko preganjanje) in raztresenost ter osamljenost protestantskih vernikov, ki se niso hoteli priključiti nazaj h katoliški cerkvi, ampak so se zbirali po hišah in imeli tam privatna bogoslužja in pobožnosti, za kar so potrebovali knjige, pisane v domačem, njim razumljivem jeziku.

Prvi prekmurski pisni spomenik naj bi bila *Agenda vandalica* (1587), ki jo v pisnih bratislavskemu pastorku in mecenu Mihaelu Institoriusu Mošovskemu omenja Mihael Bakoš. S prvo ohranjeno tiskano prekmursko knjigo – *Malim katekizmom* (1715), tj. prevodom Luthrovega Malega katekizma v prekmursčino, ter z abecednikom *Abecedarium slovensko za drobno deco vön spüšćeno* (1725), tj. z devetimi stranmi besedila z abecedo in primeri za poučevanje branja neznanega avtorja, je bila izpričana težnja protestantov, da je potrebno verske nauke širiti med verniki v njim razumljivem, domačem jeziku. Skupaj z delom *Red zveličanstva* (1747) Mihaela Severja so bili tako postavljeni dobri jezikovni in slovstveni temelji, na katerih so lahko gradili prekmurski evangeličanski pisci. Najplodovitejši med njimi je bil Števan Kúzmič, v katerega slovstvenem opusu sta ob neohranjenem abecedniku in računici (1753) ter katekizmu (1752) najpomembnejši deli *Vöre krščanske kratki navuk* (1754) in temeljno delo prekmurskega protestantskega slovstva 18. stoletja *Nouvi zakon* (1771), prevod Nove zaveze Svetega pisma iz originala – grščine. Just piše (2008: 59), da *Nouvi zakon* za Prekmurce nima le verskega pomena, ampak

⁵ Tega so evangeličanski duhovniki v prepisih uporabljali še v 19. stoletju (Šabjanič, Rajhman 1989: 70).

⁶ Ta je zagotavljal verske in bogoslužne svoboščine tako protestantom kot pripadnikom drugih veroizpovedi.

⁷ Z leti so se iz njih oblikovale še druge, in sicer Bodonci (1792), Gornji Petrovci (1821), Domanjševci (1870), Murska Sobota (1890), Moravske Toplice (1893), Lendava (1902), Gornji Slaveči (1918), Apače (1929) in Selo (1964) (Kuzmič 2006: 35).

ima tudi splošnokulturni in narodnostni pomen, saj je vplival na razvoj nadaljnega prekmurskega slovstva, mu bil pripomoček in jezikovni vzor, s slovensko besedo in opozarjanjem na zvezo z drugimi Slovani pa je krepil zavest o svoji posebnosti znotraj madžarske države in pripadnosti skupnosti slovanskih narodov. *Nouvi Graduval* (1789) Mihaela Bakoša je prva tiskana prekmurska evangeličanska pesmarica, pri katere pripravi je imel več predlog in ki so jo desetletja uporabljali tako pri bogoslužju v cerkvi kot doma. Bakoševo delo v izdajanju pesmaric je s prvo tiskano mrliško pesmarico *Mrtvečne pesmi* (1796) nadaljeval Števan Sijarto, avtor prve prekmurske posvetne knjige *Starišinstvo i zvačinstvo* (1807). Njegov molitvenik *Molitvi. Na stari slovenski jezik obrnjene* je izšel leto kasneje (1797). Mihal Barla, obnovitelj evangeličanske pesmarice in po izročilu tudi pisec prekmurske slovnice, je leta 1820 prevedel svetopisemske zgodbe v verzih in molitve Jánosa Kisa z naslovom *Diktomske, versuške i molitvene knjižice za to malo šolsko deco ... na slovenski jezik obrnjene*. Po Novaku (1976: 69) se je s tem delom pripravljaj na pesmarico *Krščanske nove pesmene knige* (1823), za katero Just ugotavlja (prav tam: 61), da kaže na prelom z Bakoševim izročilom. Učitelj Števan Lülük je sestavil in izdal *Novi Abecedar* (1820), evangeličanski duhovnik Jurij Cipot pa kasneje večkrat ponatiskovan molitvenik *Dühovni aldovi ali molitvene knige* (1829); Lülükov dvojezični učbenik *Te velke ABC ali šolska Včenja* (1833) je ostal v rokopisu. Sredi 19. stoletja sta velik ustvarjalni delež k prekmurski književnosti prispevala tudi Janoš Kardoš in Aleksander Terplan. Najpomembnejše Kardoševo delo, ta sicer velja za najplodovitejšega prekmurskega pisca abecednikov in učbenikov, od katerih so nekateri prevodi, drugi samostojne priredbe, sta pesmarici *Krstšanske cerkvene pesmi* (1848), s katero se je oddaljil od Bakoša in Barle, ter *Krstšanske mrtvečne pesmi* (1848), s katero je nadgradil Sijarto (Just 2008: 62). Terplanovo najpomembnejše delo je tretji izdaji Küzmičevega *Nouvega zakona*, natisnjeni v njegovi priredbi, dodani prevod Knjige psalmov v prekmurščino z naslovom *Knige žoltarske* (1848). V zadnjih desetletjih 19. in prvih dveh desetletjih 20. stoletja je slovstvena dejavnost prekmurskih evangeličanov usihala. Just piše (prav tam: 63), da so po uvedbi dualizma temu botrovale spremenjene družbenopolitične razmere, ko posvetne oblasti niso imele posluha za jezikovno-kulturne posebnosti in potrebe manjših narodnih skupnosti, kakršna je bila tudi prekmurska slovenska. Prekmurski evangeličani so šele po združitvi z matičnim narodom v Kraljevini SHS ter po ustanovitvi svojega senioriata lahko začeli ponovno razmišljati tudi o lastnem verskem tisku.

2 Verski periodični tisk v Prekmurju

Začetki prekmurske publicistike, izhajajoče iz norme in predpisov prekmurskega knjižnega jezika,⁸ segajo v leto 1875, ko je v Budimpešti pod uredništvom Imreta

⁸ Po Jesenšku (2005: 78) sta na slovenskem narodnostnem ozemlju do sredine 19. stoletja obstajali dve knjižni normi: *osrednjeslovenski* (t. i. Kranjščina) in *vzhodnoslovenski* (prekmurski in vzhodnoštajerski) knjižni jezik. Prvega so normirali slovenski protestantje v 16. stol., drugi pa se je knjižno potrdil v 18. (v delih prekmurskih protestantov) in prvi polovici 19. stoletja (v delih prekmurskih in vzhodnoštajerskih katoličanov). Prekmurski knjižni jezik se je oblikoval kot nadnarečna tvorba ravenskega in goriškega govora, dolinske glasoslovne

Agustiča, ki poklicno ni bil vezan na versko-cerkvene ali učiteljske kroge, začel izhajati prvi prekmurski časopis *Prijatelj*. V nadaljnjem razvoju je bila prekmurska publicistika razpeta med katoliško in protestantsko tradicijo. Katoliško periodično dejavnost je pod mentorstvom Franca Ivanocyja zasnoval krog mlajših katoliških duhovnikov s skoraj štiri desetletja izhajajočim verskovzgojnim katoliškim tiskom – *Kalendarjem srca Jezušovoga* (1904–1944), mesečnikom *Marijin list* (1904–1941) in tednikom *Novine* (1913–1941), ki je imel pomembno vlogo pri širjenju in utrjevanju narodne zavesti med Prekmurci. V veliko manjši meri je to vlogo opravljal protestantski periodični tisk (prim. Vugrinec 2006: 204; Novak 1976: 98), ki je celo starejši od katoliškega. Protestantski koledar *Dober pajdaš* (1899–1925), ki ga je deset let urejeval in pisal katoliški učitelj in organist Jožef Pustai, je namreč začel izhajati že na prelomu stoletij, po ustanovitvi lastnega seniorata leta 1922 pa so prekmurski evangeličani začeli izdajati verski mesečnik *Düşevni list* (1922–1941), ki se je mu je leto kasneje pridružil še koledar *Evangeličanski kalendar* (1923–1942; nato ponovno od 1952 do danes).⁹

3 Verski mesečnik *Düşevni list*

Z verskim mesečnikom *Düşevni list* (1922–1941) in pod njegovim okriljem izhajajočim *Evangeličanskim kalendarjem*, ki je imel pretežno versko vsebino, slovstveni pomen pa so imeli le izvirne ali iz madžarščine prevedene pesmi in pripovedni prevodi (Novak 1976: 98), so prekmurski evangeličani uresničili zamisel o lastnem verskem tisku, ki je imel versko-vzgojno in kulturno vlogo. Prva številka verskega mesečnika *Düşevni list*, katerega odgovorni urednik je bil Adam Luthar, duhovnik v Puconcih, pomožna urednika pa sta bila Janoš Flisar, upokojeni učitelj in vodja evangeličanskega dijaškega doma, ter Števan Kovač, senior in murskosoboški duhovnik, je izšla 20. decembra 1922. Po Justu (2000: 40) so Lutharja pri izdajateljskem delu v prvi vrsti vodili versko mobilizacijski cilji, v skladu z njimi pa je bilo predvsem nabožno tudi leposlovje *Düşevnega lista*.¹⁰ *Düşevni list* je v prekmurščini in deloma v madžarščini vsak mesec prinašal razne lažje teološke članke ali pridige, izvirno domačo ali prevodno nabožno, redkeje posvetno prozo (črtice ali romane v nadaljevanju) in poezijo domačih in tujih avtorjev, pesmi za recitiranje in petje, duhovne igre in dramatizacije svetopisemskih zgodb, ob tem pa še odlomke iz zgodovine cerkve, informacije o cerkvenem življenju doma in po svetu, zanimivosti, zbrane v rubriki Razločni mali oglasi, kakor tudi obrambne spise na razne napade, ki so bili usmerjeni proti evangeličanom, evangeličanski cerkvi in njenim delavcem. *Düşevni list* je bil ves čas pisan v prekmurščini, ki so jo avtorji prispevkov »razvijali v tvorbo, ki se je oddaljevala tako od živega govora kot

značilnosti pa so začele prodirati šele na prelomu 19. in 20. stoletja, ko je prekmurski knjižni jezik že začel prehajati v narečne okvire.

⁹ Just piše (2008: 63), da so evangeličanski duhovniki sklenili izdati »evangeličanski vendslovenski kalendar« že na sestanku 15. 10. 1915, a je do uresničitve te zamisli prišlo šele leta 1920, ko je Štefan Kovač izdal *Luther Kalendar*. Ta do leta 1923, ko je pričel izhajati *Evangeličanski kalendar*, ni več izhajal.

¹⁰ Več o leposlovju v *Düşevnem listu* glej pri Just (2000: 41 in 2008: 64).

od jezika starejših prekmurskih knjig, za katerega so trdili, da ga nadaljujejo« (Just 2000: 41). Do konca leta 1931 je bil *Düševni list* pisan v prekmurskem črkopisu,¹¹ ki je bil v 1. številki X. letnika nadomeščen z gajico. Prekmurski črkopis je bil ponovno uveden v 5. številki XIX. letnika,¹² ob izteku katerega je izdajatelj, ki se je mesec dni po madžarski zasedbi Prekmurja preimenoval v Ev. šinyorijo Vendske krajine, mesečnik ukinil in napovedal njegovo združitev z madžarskim tednikom Harangszó (Just: prav tam).

4 Narečne prvine v *Düševnem listu*

Čeprav je *Düševni list* začel izhajati v času, ko so se pokrajinski knjižni jeziki že poenotili z osrednjeslovenskim v t. i. novoslovenščino, se je publicistika kljub poenotenju slovenske knjižne norme nadaljevala tudi v pokrajinski jezikovni različici.¹³ Medtem ko so katoliški pisci skupno slovensko knjižno normo hitro sprejeli in si prizadevali udejanjiti jo med svojimi rojaki, so protestanti sledili tradiciji Štefana Küzmiča in v prekmurskem knjižnem jeziku, ki se je oblikoval kot nadnarečna tvorba goriškega in ravenskega podnarečja, pisali še v 20. stoletju (Jesenšek 2013: 103). V nadaljevanju prispevka bomo osvetlili narečne prvine v *Düševnem listu*, katerega uredniki so si prizadevali ostati zvesti protestantski jezikovni tradiciji in jeziku, ki ga je v *Nouvem zakonu* normiral Štefan Küzmič.

4.1 Glasoslovje

4.1.1 Samoglasniki

Prekmursko narečje nima tonemskih nasprotij, ima pa kolikostna; naglašeni samoglasniki so dolgi ali kratki, nenaglašeni samo kratki. Dolgi in kratki naglašeni zlogi so možni v vseh besednih zlogih večzložnih besed. Samoglasniški sistem, ki ga sestavlja po devet dolgih in kratkih samoglasnikov ter šest nenaglašanih samoglasnikov, je monoftongično-diftongičen. V *Düševnem listu* so prekmurski glasovi zapisani v t. i. prekmurskem črkopisu z grafemi, kot jih predstavljamo v nadaljevanju.

¹¹ Vpeljavo tega termina predlaga madžarski slovenist Előd Dudás (2013: 149). Utemeljuje ga s tem, da prekmurski časopis, v slovenski literaturi poimenovan madžarski črkopis (Novak 1976: 13, Ulčnik 2009: 141), madžarska grafika (Orožen 1996: 356), ogrica (Jesenšek 2005: 32) in madžarska latinica (Zorko 1998: 43), nikoli ni bil identičen madžarskemu črkopisu, saj je imel grafeme tudi za označevanje prekmurskih dvoglasnikov, ki jih madžarski črkopis nikoli ni imel (prim. Horvat 2015: 301).

¹² To je po madžarski zasedbi Prekmurja 20. aprila 1941.

¹³ Po Jesenšku (2005: 76) je bilo vzrok za to zamudništvo, saj se je publicistika v Prekmurju začela razvijati šele v drugi polovici 19. stoletja, ko je bila skupna slovenska knjižna norma že oblikovana. Prekmurska različica knjižnega jezika je ohranila svojo podobo v prvem prekmurskem časopisu *Prijatelj* in v Kleklovih *Novinah*. Prvi je konec 19., drugi pa v začetku 20. stol. s prispevki v slovenskem knjižnem jeziku začel zbliževati prekmurski in slovenski knjižni jezik, medtem ko je prekmurski jezik katoliškega mesečnika *Marijin list* in vsakoletnega *Kalendarja Srca Jezušovoga* začel prehajati v narečne okvire (Jesenšek 2000: 173).

Grafemi ⟨i⟩, redkeje ⟨i⟩ in ⟨i⟩ se rabijo za označevanje fonema /i:/ – *bilí, díka, gučí, mí, navcsí, píszati, príti, pítanje, ví, žítek; hìpa* (R ed.), *ideš, mì, pìta, pítanje, stojì, zbrìšemo, žítek; cintor, gučí, lizst, od krizsa*.

Fonem /ü:/ je zapisan z grafemoma ⟨ü⟩ in ⟨ü⟩ – *csútili, drúgoga, dúša, húda, kúpiti, na vúsztaj, pústo, trúple* ‘trka’, *vúha* (I mn.); *dúša, drúgi, drústvo, lúbiti, lúčo, püconszka, poniüdo*. Z grafemom ⟨ü⟩ se zapisuje tudi narečna labializacija dolgega *i*-ja: *na brútivi*.

Za označevanje fonema /u:/ različnega izvora so pisci uporabljali grafem ⟨ú⟩ – *dúg* ‘dolg’, *gúcsi* (vel.), *nedúžno*, (prejk) *dúgi* (vrszt), *púzs, vúk, skúz* (R mn.); *racsún*.

Fonem /e:/ različnega izvora so zapisovali s tremi grafemi, najpogosteje z ⟨è⟩, redkeje z ⟨è⟩ in ⟨e⟩ – *csést, dén, té* ‘ta’, *vés, vihér; lüdjé, na nébi, sészt, vcséla vecsér; desét, devét, imé, potégnoti, vzéti; mér, papérje* (T mn.), *pastér, pobérajte, podpéra; dén, vési* (in *vési*), *srcé, veséla, zemlé* (R ed.); *peszem*.

Fonem /o:/ je zapisan z grafemom ⟨ó⟩: *korón* (R mn.).

Fonem /e:í/, odraz za praslovanski stalno dolgi jat, so označevali z grafemoma ⟨ej⟩ in ⟨è⟩, redkeje z grafemom ⟨e⟩ – *cejna, csrejda, lejtnik, polejva* ‘poliva’, *prejk, rejcs, sprotolejt, tejlo, vejmo; cèla, gréh, léta* (I mn.), *rècs, rësan, rëtka, snég, szpèvali, svét, trbé, zmèšani, zvèzda; čreda, mesec, mesečne* (novine), fonem /o:ú/, nastal iz praslovanskega stalno dolgega *o*, nosnega *o* in *o*, naglašene po mlajšem naglasnem umiku, pa z grafemoma ⟨ou⟩ in ⟨ô⟩ – *bilou Boug, lepou, moucs, okouli, tou; gouszta, kout, obrnouti, pout, sztoupo; gospôd, nôcs, stó, šóla, tó; golôbec, peróti, pôt; oudali, doubili*.¹⁴

Z grafemom ⟨á⟩, redkeje z grafemoma ⟨à⟩ in ⟨a⟩ je zapisan fonem /a:/ – *dvá, glász, král, kresmár, láž, mála, májo, nazáj, nigdár, prijátelje, rávno, šánc, vu püscsávi, váras, záto; hvála, nihájmo, prijátel rávno; dva, po varaši za nasz*, fonem /ɛ:/ pa je označen z grafemom ⟨r⟩ – *mrtvec*.

Fonema /i/ in /ü/ različnega nastanka sta zapisana z grafemoma ⟨i⟩ – *bojim se, deklina, hizsa, nindri, noszili, prisao, vcsiti, telica; vilica* ‘ulica’ oz. ⟨ü⟩ – *csüli, gostüvanje, küpci, placsüvali, szlüzsiti, trüdo, tü, tüdi, vküp, vküper, vniükica; stüdenec; blüzi*,¹⁵ *büo* ‘bil’, *müva; gvüšno, lüft, nüca*.

Grafem ⟨u⟩ se rabi za označevanje fonema /u/ – *duže, kukorca, puna, puno, szkuza, sunce; vujšo*, samo z enim grafemom, in sicer z ⟨e⟩, pa se zapisujeta tudi dva izvorno različna fonema, /e/ za praslovanski staroakutirani jat – *csloveka* (R ed.), *delo, leto, meli, meszto, trbelo* – in /e/ za praslovanski staroakutirani nosni *e*, novoakutirani in umično naglašeni polglasnik, umično naglašeni in tujejezični *e* – *szrecca, vecs; denem, mesa; meгла; nesem, zemla; cvek*.

Fonem /o/ različnega izvora so zapisovali z grafemom ⟨o⟩ – *dober, moj, proszi; tocsa, škoda; oni, voda; štok*, fonem /ã/ z grafemom ⟨a⟩ – *dalecs, gda, k-nam, mati, nas, ográček, prav, razmiti, tam, znali, zdrzsati; začnejo; angelje, cajt*, fonem /ɣ/ pa z grafemom ⟨r⟩ – *mrzla, szmrt, raztrgati, vu szrdci*.

¹⁴ V 1. številki tretjega letnika (20. 12. 1924) je grafem ⟨ej⟩ nadomeščen z grafemom ⟨è⟩, grafem ⟨ou⟩ pa z ⟨ô⟩. Zapis z ⟨ej⟩ in ⟨ou⟩ se ponovno pojavi v zadnji, tj. 12. številki XII. letnika (20. novembra 1941).

¹⁵ Zapisano tudi kot *blüzi*.

Z grafemom ⟨ö⟩ se zapisujeta /ɛ/ kakršnega koli izvora za labiali – *človōka*, *dōnok* ‘vendar’, *mōo* ‘imel’, *obōdiva* ‘obeduje’ *vō* ‘ven’, *vōra* ‘vera’ in fonem /u/ v položaju pred /r/ – *Tōrki*, *tōrem* ‘turen’, *šōrc*, ‘predpasnik’, *vōra* ‘ura’.

V zapisovanju kratkih nenaglašanih glasov ni posebnosti, omenimo naj le zapis fonema /e/ različnega izvora z grafemom ⟨i⟩ – *csi/či* ‘če’, *nikaj* ‘nekaj’, iz nenaglašane u nastalega fonema /ü/ z grafemom ⟨ü⟩ – *dühovnicke*, *lüdi* (R mn.) ter iz samoglasniškega /j/ nastalega fonema /u/ z grafemom ⟨u⟩ – *szpunyávati*.

Z grafemom ⟨â⟩ je zapisan glasovni sklop /aj/ – *zdâ*, toda tudi *nikaj*.

Med nenaglašanimi samoglasniki onemevajo zlasti *i* in *u* v vzglasju besede, *i* tudi v množinskem velelniškem obrazilu – *má*, *mejla*, *meli*; *mrejti*, *mrla*; *gúcste*, *küpte*, *napravte*, *ostante*, ter *o* v izglasju v primerih *kak*, *tak*, redkeje v položaju med soglasnikoma – *szirmák*.

Ker označevanje kvantitete vokalov piscev ni povzročalo težav, lahko redke nedoslednosti v zapisu, npr. *radújejo* za narečno kračino, pripišemo tiskarskim napakam.

4.1.2 Soglasniki

V soglasniškem sistemu najprej izpostavljam zapisovanje sičnikov in šumnikov ter fonema /nʹ/. V slovenskem prostoru je v zapisovanju teh glasov opazna dvojnost. V prekmurskih knjigah od prve polovice 18. stoletja naprej so se ti zapisovali v prekmurskem črkopisu, ki je bil v rabi ob bohoričici, ki jo je po neuspelih poskusih z dajncico in metelčico v drugi polovici 19. stoletja zamenjala gajica, ki je na Slovenskem v veljavi še danes. Medtem ko se v gajici fonemi /c/, /č/, /s/, /š/ in /ž/ označujejo z grafemi ⟨c⟩, ⟨č⟩, ⟨s⟩, ⟨š⟩ in ⟨ž⟩, je bilo v prekmurskem črkopisu za označevanje teh fonemov v tem času v rabi več črk,¹⁶ pri čemer zapis določenih fonemov pri vseh piscih ni bil enoten (Novak 1976: 13). Medtem ko so prekmurski katoliki v drugi polovici 19. stoletja podpirali uvedbo gajice,¹⁷ v njej je npr. od tretjega letnika dalje, tj. leta 1877, izhajal tudi Agustičev časopis *Prijátel*,¹⁸ so prekmurski protestanti vztrajali pri svojem »starem« prekmurskem črkopisu. Od 20. 12. 1922 do 20. 11. 1931 je v njem izhajal tudi *Düševni list*, 20. decembra 1931, tj. s prvo številko desetega letnika, pa je bil zamenjan z gajico, kar se dobro vidi že iz naslova mesečnika – *Düševni list : Düševni list*. Gajica je bila s »starim« črkopisom ponovno zamenjana 20. 4. 1941, ko je ob začetku druge svetovne vojne madžarska vojska zavzela Prekmurje.

V *Düševnem listu* sta bila za označevanje fonema /s/ v rabi grafema ⟨sz⟩ – *do-szta*, *peszem*, *prineszla*, *vesznica*, *szladko*, *sztrán*, *szunce* in ⟨s⟩ – *jas*, *list*, *sobota*,

¹⁶ Več o tem glej pri Dudás (2012: 155–157).

¹⁷ Na grafeme ⟨č⟩, ⟨s⟩, ⟨š⟩, ⟨ž⟩ in ⟨nj⟩, ki jih v madžarskem črkopisu ni in jih nikoli ni bilo, so se pa uporabljali v gajici, prvič naletimo leta 1876 pri Agustiču (Dudás 2012: 159); grafem ⟨c⟩ za označevanje fonema /c/ pa je prvič zabeležen pri Košiču leta 1833 (prav tam: 158). Gajica je bila v prekmursko katoliško publicistiko dokončno uvedena leta 1913, ko sta v njej izhajala časopisa *Marijin list* in *Novine* (Škafar 1978: 81).

¹⁸ Več o tem glej pri Ulčnik (2009).

sunce, z dvema grafemoma, ⟨s⟩ in ⟨š⟩, pa se zapisuje tudi fonem /š/ – *düševni, niksá, porüsené, stala, stera, teski; düševni, gvüšno, premišlavam, stariši, šest, šinjek, teško, vídiš*. Največjo zapisovalno pestrost izkazuje fonem /ž/, ki se zapisuje s tremi grafemi: ⟨zs⟩ – *drzsali, hizsa, zse, zsvieli, zsmetno, (ʹ)z* – *Boʹza, boʹzics, hiʹza, ʹétva* in ⟨ž⟩ – *hiža, žalostna, žitek*. Fonem /č/ se zapisuje z grafemoma ⟨cs⟩ – *cslovek, ocsa, vecs, vcsi* in ⟨č⟩ – *nesreča, nôč, oča, obečala, plač, sreča, včási*, enkrat je zapisan še z grafemom ⟨ts⟩ – *Kováts*. Grafem ⟨ny⟩, ki je označeval fonem /nʹ/, je bil prevzet iz madžarskega črkopisa; leta 1932 ga je nadomestil grafem ⟨nj⟩ – *nyega, postenyé, prosnye, sinyorija; njiva, poštenjé, sinjorija, slednji, življenje*.

V soglasniškem sistemu so opazne naslednje narečne posebnosti: /lʹ/ je v narečju otrdel in se kot tak tudi zapisuje: *dale, klücs, král, lüdi* (R mn.), *lüdsztvo, pizsátela, pozdrávlamo, vola, vucsitel, zemla*. Končnica moškospolskih preteklih deležnikov na -l je -o: *dao, delao, hodo, meo, najsao, ozeno, prisao, pobegno, sztoupo, sívao, vido, vozo, zacsno, znao*. Palatalni /nʹ/ je ohranjen: *nyega, njiva, preganyanye, szlejdnye, v ognyi*, v položaju za konzonantom in pred vokalom pa izgublja palatalni element – *kniga*. Končni -m, ki v narečju prehaja v -n, se v zapisu ohranja: *nemoutim, stojim*, premena v -n je redka: *pesen*, narečna sprememba trdonebega pripornika /j/, ki se pojavlja tudi kot novonastali prehodni glas, npr. *bejzsali, blajzseni, najsao, vujšo*, v mehkonebni pripornik g pred sprednjimi samoglasniki pa je izpričana: *gécsati* ‘ječati’, *gedro, gezdi*, a tudi *jezik, mourje, jas*. V položaju med samoglasnikoma se ta zvočnik lahko pisno tudi izpušča: *penzio*. Ustnični pripornik /v/ se pojavlja kot proteza: *vucsitel, vujšo, vüha* (T mn.), *vüpamo, zavüpnik*, redkeje se izgublja: *zrok*. V izglasju in položaju pred nezvenečim soglasnikom ostaja zapisan in ne prehaja v narečni f: *vküp, vszáki, krv*. Mehkonebni pripornik /h/ ali onemi ali prehaja v j: *doszta jí je*, od *mrtvi* ocsakov, prej *dugi* vrszt, pri *vnougi hizsaj, ritar* ‘sodnik’, *szploy, v-devéti hizsaj, v-nebészaj, v nisterni nasi gmajnaj, v Púzsavci, v Püconci, v-Sztrükovci, vszej devét ji je zdravi* kak *gedro, zsmaja* (R ed.); mestoma se tudi zapisuje: *greh, méhki, krüh, kühati, vu nyih*. Sekundarni trdonebni zapornik /tʹ/ zasledimo v vrstilnem števniku *trétji* in samostalniku *szprotoletje*, v primerniku *veksi* ter iz njega tvorjenem presežniku *najveksi* pa tʹ preide v mehkonebni zapornik k. Druge narečne soglasniške posebnosti: *mn > vn: vnougi, tm > km: v kmici, tl > kl: szveklécsi, z-svekloga, pt > ft: ftice, sk > šk: skrynya, xč > šč: niscse, xt > št: scsé* ‘hoče’, *v > b: bojna, z > ž* v položaju pred nʹ: *zs-nyima, ž njega, žnjimi, žnjóv*; ohranja se sklop *šč: davoriscse, v-prgiscsi*. Samostalnik *dež* se zapisuje v glasovni podobi *deždž*. Nezvočniki v izglasju lahko ohranjajo zvenečnost: *beteg, gospoud, mraz, pouleg, szkouz, snejg*. Opaziti je, da so pisci mestoma uporabljali tudi etimološko pisavo, katere načelo je zapis besed z upoštevanjem njihove morfemske zgradbe in fonetičnih značilnosti morfemov. Taka pisava ohranja izvirne fonetične lastnosti korenskega morfema besede, v katerem tako ne glede na njegovo glasovno soseščino ne prihaja do glasovnih premen (Horvat 2015: 301). Primeri: *porodjeni, rojdsztvo, szlobodno, szlobodszcsina, szrdce*.

4.2 Oblikoslovje

Samostalniki moškega in srednjega spola imajo v dajalniku in mestniku ednine končnico -i, tudi -ej iz jata, v mestniku množine pa -aj (< -ah): *k brati, k srci, na*

svejšti, na nébi, v-tom hipi, v vihéri, vu lejpom méri; v-csemerej; po varasaj, vu dobri delaj, vu-njihovi srcaj. Preglas se ne zapisuje: *z-zdravim zsaloudcom.* V množini je v imenovalniku pogosta končnica *-je* – *angelje, mozsjé, papérje* ali palatalizirana oblika *s -ck-* – *dühovnicke, ocsacke, szirmacke.* Osnova je lahko podaljšana *z -ov* – *bratovje*, v orodniku je *-ami*: *z otrokami*, tudi *-mi*: *z ljudmi.* Osnove na *-r* se ne podaljšujejo: *papéra, januara.* Iz besednih oblik *kralá, Ocsé, od Bogá, za sziná, zvoná* lahko sklepamo, da so avtorji besedil uporabljali mešani naglasni tip, ki je v prekmurščini še danes trdno ohranjen.

V ženski *a*-jevski in *i*-jevski sklanjatvi je edninska orodniška končnica *-ov/-ouv*: *z-rokouv, z-velkov radosztjov, z-verov in krvjov szvojev, z taksov szvétov lübéznosztjov, z-taksov krotkosztjov; s pametjov*; množinska mestniška končnica je *-aj* (< *-ah*), orodniška *-ami*: *na dveraj nasega szrdcá, v máli kucsaj, v mokaj vnogi, v-múzgaj, v-skuzaj, pred dverami, z-detecsimi glavámi, z-nogámi, z-rokámi.* Samostalnika *cerkev* in *hči* se sklanjata po *i*-jevski sklanjatvi: *nase cérkvi, lübézen do cérkvi; csí, cserí, cséri.* Mešani naglasni tip je dobro ohranjen: *materé, zsené* (oboje R ed.), *za rokou, za nogou, pred nogé, v roké, z-zdravimi rokámi-nogámi, tocis skuzé.* Samostalniki *deca* je v imenovalniku množine moškega spola (*deca so /.../*), sicer pa se sklanja po edninski ženski sklanjatvi, po kateri se sklanja tudi samostalniki *oče*: *decé, k-szvojoj deci, z decouv; ocsa, ocsé, ocsi, ocsó, ocsi, ocsó.*

Samostalniki srednjega spola so ohranjeni v vseh treh številih, dobro tudi v množini – *vu nasa vüha.* V ednini se ohranjata končniško in mešano naglaševanje – *poštenyé, szpanyé; nasega szrdcá,* naglasni umik je v primerih *drevo* in *oko*: *bozsicsno drejvo* (I ed.), *na krizsnom drejvi, ouko* (I ed.). *Uho* in *oko* ne podaljšujeta osnove – *vüho, v-ouki, vrejmen* pa že v imenovalniku osnovo podaljšuje *z -n.*

Samostalniški zaimki iz narečja so: osebni, kjer se v moškospolskem orodniku pojavlja končnica *-om*, sicer pa se naglas v mestniku ednine in množine umakne na predlog: *jaz/jasz, z menom, za menom; tí, tebé; on, k-nyemi, zs-nyega, za njim, zsnyim; ona, knjej, za njô, žnjôv; mí, za nász; ví, k-vam, z-vami; oni, žnjimi; müva, naji; vüva, k-vama; knyima, zs-nyima,* povratni osebni: *od szébe* in *od szebé, vszebi,* vprašalni: *sto/što, koga, komi, kaj/ka,* poljubnostni: *kaj,* oziralni: *kerikoli, kogasté* ‘kogarkoli’, nikalni: *nišče, nikoga; nikaj* ‘nič’, nedoločni: *nisterni* ‘nekateri’, celostni: *vszaki, vszaka.*

Pridevniška beseda zajema pridevnike, pridevniške zaimke in števnikke.

Pridevnik je v narečju izgubil možnost s končnico ali naglasom izražati kategorijo določnosti; končni *-i* v *Düševnem listu* tako prevladuje tudi za nedoločno obliko, pri čemer so izjema pridevniki na *-en*: *bogáti goszpoud, velki hram, vszáki sztaris; ledicsen goszpoud.* Kategorija določnosti se izraža z nesklonljivim členom *ti* pred kakovostnim pridevnikom v funkciji samostalniške besede: *ti ménsi, ti véksi.* Pridevniki se sklanjajo po pridevniški sklanjatvi, ki je trda, za mehkiimi soglasniki pa mehka: *dobroga, lejpoga, mocsnoga, nebeszkoga, veseloga, szamoga, szlovenszkoga, sztároga; Bo'zega.* Sklanjatveni vzorec: *mlad-i -oga -omi -oga -om -im.* Ženska pridevniška sklanjatev se od knjižne razlikuje v dajalniku, mestniku in orodniku ednine: *k svetoj Materi, pri etoj postenoj hizsi, z popolnov díkov, z szvojev krvávov rokouv, z taksov szvétov lübéznosztjov.* Sklanjatveni vzorec: *lejp-a -e -oj -o -oj -ov/-ouv.* V dvojini se v imenovalniku osnova podaljša *z -va* za moški in *z -iv* za ženski spol: *dva nouviva zvoná, téva dvá máлива, tiva nájmlásiva*

dva, lejpivi, tevi szta nájmłásivi. Stopnjevanje pridevnika je opisno ali z obrazili -ši, -ejši: *dragsi, ménši, vékši; sztarejsi.* Presežnik se tvori z *naj* in primernikom, pisano skupaj: *pouleg nájbougše voule.*

Pridevniški zaimki in števniki se sklanjajo po trdi in mehki pridevniški sklanjatvi: *vszákoga evangelicsanskoga csloveka, vu vszákof vilici, vu svojoj dúši, nasega szrdcá, v nasem szrdci.* Pridevniški zaimki iz narečja so kazalni: *té dén, té vecsér, toga, tomi, v tom, pri tom; ete list, etoga, na etom, z etim; ta, toj, s touv; eta, ete, etoj, na etoj; tévaltevaltejva, tevi; tisti, ovi, taksi, takša, z takšov,* vprašalni: *steri, z steroga, vsterom, z-sterim; stera, nikalni: nikaj, nedoločni: neksi, nisterni, celostni: vszaki, vszaka, vszako; obedvej; drugostni: drúgi, drúga, drúgo; svojilni: moj, vmojem, tvoj, nyegov, nye 'njen', nas, vas, nyúv 'njihov', v nyúvi novinaj; povratni svojilni: szvoj, z szvojov, z svojim.*

Števniki se sklanjajo po pridevniški sklanjatvi, pri čemer so oblike *eden, edna, edno* ohranile osnovo *ed-*: *eden, ednoga, pri ednom; edna, z-edne, v-ednoj; z-drúge, v-drúgoj, v-trétjov, vu strtoj (hizsi), devet, stó, jezero.*

V *Dúševnem listu* so opazni vsi glagolski oblikotvorni in oblikospreminjevalni vzorci, kot jih poznamo v knjižnem jeziku. Pogoste so deležijske in deležniške oblike na -č in -(v)ši, ki so značilni skladenjski zgoščevalci prekmurskega knjižnega jezika: */.../ lado oudpro i vövzévsi jezerko /.../; /.../ tak miszlivsi /.../; /.../ gledoucs tou /.../ – zovéce rejcsi, gorecsa szvejcsa, bogá bojécsi sztarisi.* Nedoločnik se končuje na -ti: je trbelo *vcšiti, nosziti, zacsao je leder rezati, nemrem dati, so zse zácsali touzsiti, steri scsé idti, redkeje na -čti: bi trbelo szpecsti.* Nedoločniška oblika glagolov *biti* in *iti* je zapisana pod vplivom sedanjiške pripone: velki goszpoud *bidti, steri scsé idti* (pslovan. *jiti 'iti', sed. *jьdъ* 'grem, prekm. iden'). Nedoločniška pripona -no- ← -nъ- je ohranjena: *obrnoli/obrnoula, ognoti 'ogniti', potégnoli, szpadnolo.* Namenilnik je ob glagolih premikanja. Iz gradiva se vidi, da ima pretekli opisni deležnik na -l končnico -o: *blagoszlovo, dao, delao, hodo, meo, ozeno, pobegno, prisao, sztoup, vido, vozo, zacsno, znao.* Končniški glagolski spregatveni vzorec je ohranjen do danes: *pozové, zrasté, pijé.* Pomožni glagol za prihodnjik *bodem* ima poudarjeno obliko poleg nepoudarjene naslonke: */.../ ka nyemi ovi naj nevoščeni bodejo? – /.../ naj mi szlobodno bou popejvati /.../ – /.../ z menom de se vozo /.../ – /.../ de vcsaszi z -menom sou /.../ – /.../ mo meli /.../ – /.../ csi te vrlí. – Toga naj nede pri hrámi. Glagol moči se uporablja v pomenu 'morati': Zamerkatí szí morejo tou vszi otroci. – Morete lepou vréd sztánoti. – Csízme na pou cejne more odávati. Osrednjeslovensko pripono -ova-/ -eva- nadomešča narečna -üva- z v nedoločniku posplošenim ü-jem po sedanjiški osnovi: *obdarüvati, preglejüvati, so nyemi rédno i posteno placšüvati.* Glagola *živeti* in *želeti* v sedanjiku ohranjata ejevsko (jatovsko) pripono: *živejm, želejm, želej, želejmo.* Opazna je razločevalna podovrševalna pripona ze- 'iz': */.../ hitro zeberte ednoga zs-nyih, steri de vcsaszi z-menom sou.* Oblika zanikanega glagola *biti* v sedanjiku razpade v *sem ne: szem ga nej vido i nej poznao, je nej skoudo, je nej mogao obogatiti, smo nej meli, so nej steli, a tudi nejszen* (záto prisao). Zanikani *biti* 'nahajati se, obstajati' se glasi *nega.* Zanikana sedanjiška oblika glagola *imam* je *nemam, nemamo; ne morem: nemrem – nemrejo pridti, toga nemrem dati, brez toga nemrem osztati.* Zanikana oblika glagola se zapisuje kot ena beseda: *nekricsíjo, nenájde, neostáne, nepotere, neszmi, nezaprímo, nezná.* Prislovi ob glagolu, praviloma zapisani stično,*

so največkrat smerni: *dojsztekla*, *dojsztrelili*, *gorsztano*, *gorizbüdi*, *gorizozídao*, *notriide*, *tábrsno*, *vküppride*, *vküpesprávlati*, *vödamo*, *vörezati*.

Prislovi so v prekmurščini tvorjeni najbolj izvirno in izjemno bogato. Tudi v *Düševnem listu* so pogosti. Izpričani so prostorski, npr. *blüzi*, *doj*, *eti* 'tukaj', *gor*, *gori*, *indri* 'drugje', *kama* 'kam', *nindri* 'nekje, nikjer', *odkec* 'od kod', *odtéc* 'od tod', *tá* 'tja'; časovni, npr. *dugo*, *ednoug* 'enkrat, nekoč', *keszno* 'pozno', *nájprvlé* 'najprej', *naszlejdnye* 'nazadnje', *prvle* 'prej', *szledi* 'pozneje', *vcsaszi* 'takoj', *vszig-dár* 'vedno, vselej', *zaprva* 'najprej'; lastnostni, npr. *csemerno* 'jezno', *dobro*, *etak* 'tako', *falej* 'ceneje', *gvüšno* 'zagotovo', *jáko* 'zelo', *kelko* 'koliko', *ksenki* 'zastonj', *malo*, *nacsi* 'drugače', *pá* 'spet', *telko* 'toliko', *vküper* 'skupaj', *zsmetno* 'težko'; vzročnostni: *za toga volo* 'zato'. Stopnjujejo se z obrazili: *duže*, *menye*, *zsmetnej*; elativno stopnjevanje: *prevcs*.

Nezložni predlogi se pišejo z vezajem: *k-nyemi*, *k-njima*, *k-vam*; *v-műzgaj*, *v-skuzaj*; *z-glavé*, *z-sterim*, *z-takšov*; *z-nász*, *zs-nyega*, *zs-nyima*, redkeje brez vezaja: *k nam*, *z etim*, *z svojimi*, *z stüdenca*, *ž njega*, lahko pa so tudi zlitni: *knyima*, *knjej*, *vmojem zsítki*, *vszebi*, *vsterom*, *vtom leti*, *zsnyim*, *žnjimi*, *žnjöv*.¹⁹ Druge posebnosti: *za – za nász*, *za njô* in *zanász*, *brezi – brezi tej kníg*; *kraj – kre sztejn* 'kraj, ob'; *vu – vu cseméri*, *vu szrdci*, *vu souli*, *vu vihéri*.

Členki: *bar* 'vsaj', *dönök* 'vendar', *escse* 'še', *jeli* 'ali', *li* 'le', *ne/nej*, *vej* 'saj'.

Vezniki: priredni: *ali* 'toda', *ino*, *i* 'in', *jeli* 'ali', *nego* 'ampak', *záto*; podredni: *ár/ar* 'ker', *csi* 'če', *dokecs* 'dokler', *gda* 'ko', *ka* 'da', *kak* 'kot', *liki* 'kot, kakor', *steri* 'kateri'.

4.3 Besedje

V besedju so med slovenskim izrazjem opazni številni panonizmi, npr. *deklinica*, *dveri*, *gizdáva* 'domišljava, nečimrna', *gučati*, *jocs*, *korina* 'cvetlica', *krmiti*, *moka* 'muka', *mujvati*, *obecsanye*, *odavati*, *pascsiti* 'hiteti', *pitati* 'vprašati', *popejvati* 'peti', *praviti* 'praviti, govoriti', *ram* 'hiša, dom', *rejcs* 'beseda', *rodbina* 'sorodstvo', *sztirati* 'napoditi', *sztolec* 'stol', *trpeti* 'trajati', *tühinci* 'tujci', *viditi se* 'ugajati, biti všeč', *voža* 'vrv', *vrasztvo* 'zdravilo', *vrlí* 'pridni', *znati* 'vedeti', *zsítek* 'življenje', pojavljajo pa se tudi germanizmi, npr. *cona* 'zmerljivka' ← nem. *Zuname*, *cvek* ← srvnem. *zwęc* 'lesen ali železen žebelj', *familija* ← prek nem. *Familie* iz lat. *Familia* 'družina, rodbina', *gmajna* 'občina' ← srvnem. *gemeine* 'občinska skupna posest', *houba* ← nem. *Haube* 'avba', *lada* ← nem. *Lade* 'predal', *leder* ← nem. *Leder* 'usnje', *majszter* ← stvnem. *meister*, bav. srvnem. *mōister* 'mojster', *nücati* ← nem. *nutzen* 'potrebovati', *pejnezi* ← stvnem. *pfenni(n)g*, *pfending* 'novec', *probatí* ← *probieren* 'poskusiti', *puncsole* ← nem. *Bundschuhe* 'čevlji', *spital* ← nem. *Spital* 'bolnišnica', *stampek* ← nem. *Spanbett* 'postelja', *stok* ← nem. *Stock* 'vratni okvir', *tal* ← nem. *Teil* 'del'; madžarizmi, npr. *cintor* ← madž. *cinterem* 'pokopališče', *czizme* ← madž. *csizma* 'škorenj', *dika* 'slava' ← madž. *dicsőség* 'sloves', *falat* ← madž. *falat* 'grižljaj, kos', *kincs* 'okras' ← madž. *kincs* 'zaklad', *khorus* ← madž. *kórus* 'kor', *ország* ← madž. *ország* 'država', *váras* ← madž. *város*

¹⁹ Predlogi, pisani z vezajem, kažejo več sorodnosti s prekmurskim črkopisom, tisti brez vezaja pa z osrednjeslovenskim, kranjskim.

‘mesto’, in hrvatizmi: *devojka*, *novine* ‘časnik, časopis’, *numera* ‘številka’, *z-stampom* ‘s tiskom’. Izpeljanke iz tujejezične osnove, npr. *batriviti* ‘tolažiti, hrabriti’ ← madž. *bátor* ‘junaški, hraber, tolažiti’, *csizsmár* ‘čevljar’, *glázsek* ‘kozarček’ ← srvnem. *glas* ‘steklo’, *jezerka* ‘tisočak’ ← madž. *ezer* ‘1000’, *mantrnik* ‘mučenik’ ← srvnem. *marter(e)n* ‘mučiti’.

5 Sklep

Uredniki *Düşevnega lista* so si prizadevali ostati zvesti protestantski jezikovni tradiciji in jeziku, ki ga je v *Nouvem zakonu* normiral Štefan Küzmič. Prizadevali so si pisati v jeziku, ki je bil blizu narečju, kot so ga govorili protestantski verniki, živeči na ozemlju med Muro in Rabo, jeziku, ki je bil vernikom domač in razumljiv. Jezik *Düşevnega lista* se prekmurskemu (goričkemu, ravenskemu) podnarečju približuje zlasti na glasovni, oblikovni in leksikalni ravni – pisci so zapisovali narečna dvoglasnika *e:i* in *o:u*, prav tako tudi narečni *ü*, ki je v nasprotju z iz samoglasniškega *l*-ja razvitim *u*-jem pomensko razločevalen; oblikoslovni sistem je močno narečen, v besedju pa je ob splošnoslovenskih izrazih, obogatelih s številnimi panonizmi, opaziti tudi germanizme in madžarizme. Na skladijski ravni, kjer je opaziti deležniške in deležijske polstavke, mestoma tudi zapleteno zložene besedne zveze in povedi, je jezik bližje nadnarečnemu prekmurskemu knjižnemu jeziku, ki je svojo dolgo pisno tradicijo na ozemlju med Muro in Rabo ohranil vse do danes.

LITERATURA

- Előd DUDÁS, 2013: Primerjalni zgodovinski razvoj prekmurskega črkopisa. *Jezikoslovni zapiski* 18/2, 149–165.
- Mojca HORVAT, 2015: Jezikovna analiza Kardoševega prekmurskega prevoda prve Mojzsove knjige. *Protestantizem včeraj, danes, jutri*. Ur. Franc Kuzmič in Polonca Šek Mertük. Murska Sobota, Petanjci, Ljubljana: Ustanova dr. Šiftarjeva fundacija. 297–309.
- Marko JESENŠEK, 1999: Jezik v prvem prekmurskem časopisu Prijatelj. *Logarjev zbornik*. Ur. Zinka Zorko in Mihaela Koletnik. Maribor: Slavistično društvo Maribor. 327–343.
- –, 2000: Oblikovanje publicističnega jezika v slovenskem panonskem prostoru. *Slovensko jezikoslovje danes in jutri*. Ur. Zoltan Jan. (Zbornik SD Slovenije, 10). Ljubljana: Zavod RS za šolstvo. 167–175.
- –, 2005: Zgodovinska dinamika prekmurskega jezika. *Prekmurska narečna slovstvena ustvarjalnost*. Ur. Jože Vugrinec. Murska Sobota: Ustanova dr. Šiftarjeva fundacija Petanjci. 69–80.
- –, 2013: *Poglavja iz zgodovine prekmurskega knjižnega jezika*. Maribor: Mednarodna založba Oddelka za slovanske jezike in književnosti, Filozofska fakulteta, Univerza v Mariboru. (Zora, 90).
- Franci JUST, 2000: *Med verzuško in pesmijo: poezija Prekmurja v prvi polovici 20. stoletja*. Murska Sobota: Franc-Franc.
- –, 2008: Slovstvena zgodba prekmurskih protestantov. *Lindua* 4, 56–64.

—, 2015: Oris leposlovne ustvarjalnosti prekmurskih evangeličanov. *Protestantizem včeraj, danes, jutri*. Ur. Franc Kuzmič in Polonca Šek Mertük. Murska Sobota, Petanjci, Ljubljana: Ustanova dr. Šiftarjeva fundacija. 341–362.

Vili KERČMAR, 1995: *Evangeličanska Cerkev na Slovenskem*. Murska Sobota: Evangeličanska Cerkev v Sloveniji.

Marko KERŠEVAN, 1995: Protestantizem. *Enciklopedija Slovenije 9: Plo–Ps*. Ur. Marjan Javornik. Ljubljana: Mladinska knjiga. 386–388.

Mihaela KOLETNIK, 2005: Dialektizmi v Starišinstvu i zvačinstvu Števana Sijarta. *Prekmurska narečna slovstvena ustvarjalnost*. Ur. Jože Vugrinec. Murska Sobota: Ustanova dr. Šiftarjeva fundacija Petanjci. 158–167.

—, 2008: *Panonsko, lončarsko in kmetijsko izrazje ter druge dialektološke razprave*. Maribor: Mednarodna založba Oddelka z slovanske jezike in književnosti, Filozofska fakulteta, Univerza v Mariboru. (Zora, 68).

Vlasta KUČIŠ, 2019: Trubarjev in Dalmatinov svetopisemski prevod po vzoru Luthrove prevajalske strategije »rem tene, verba sequentur«. *Slavia Centralis XII/1*, 203–214.

Franc KUZMIČ, 1975: Vznik in razvoj prekmurskega protestantskega tiska. *Evangeličanski koledar*, 61–68.

—, 1989: Pregled cerkvene uprave v Prekmurju v obdobju nastajanja Kraljevine SHS. *Časopis za zgodovino in narodopisje* 60 (25)/2, 149–159.

—, 1990: Časopisje raznih strank v Prekmurju. *1. zbornik soboškega muzeja*. Ur. Metka Fujs. Murska Sobota: Pokrajinski muzej Murska Sobota. 75–87.

—, 2006: Protestanti v Pomurju. *Škofija Murska Sobota. Zgodovinski oris krščanstva v Pomurju*. Ur. Stanislav Zver in Franc Kuzmič. Murska Sobota: Župnijski zavod sv. Miklavža. 32–37.

Vilko NOVAK, 1976: *Izbor prekmurskega slovstva*. Ljubljana: Zadruga katoliških duhovnikov.

—, 2006: *Slovar stare knjižne prekmurščine*. Ljubljana: ZRC SAZU.

Martina OROŽEN, 1996: *Poglavja iz zgodovine slovenskega knjižnega jezika od Brižinskih spomenikov do Kopitarja*. Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za slovanske jezike in književnosti.

Matija SLAVIČ, 1999: *Naše Prekmurje: zbrane razprave in članki*. Murska Sobota: Pomurska založba.

Franc ŠEBJANIČ, 1966: Novejši književno-zgodovinski in kulturno-politični razvoj v Prekmurju. *Panonski zbornik*. Ur. Franc Zadavec. Murska Sobota: Pomurska založba. 139–145.

—, 1977: *Protestantsko gibanje panonskih Slovencev*. Murska Sobota: Pomurska založba.

Franc ŠEBJANIČ, Jože RAJHMAN, 1989: Evangeličanska cerkev. *Enciklopedija Slovenije 3: Eg–Hab*. Ur. Marjan Javornik. Ljubljana: Mladinska knjiga. 69–70.

Ivan ŠKAFAR, 1978: *Bibliografija prekmurskih tiskov od 1715 do 1919*. Ljubljana: SAZU.

Natalija ULČNIK, 2009: *Začetki prekmurskega časopisja*. Maribor: Mednarodna založba Oddelka za slovanske jezike in književnosti, Filozofska fakulteta, Univerza v Mariboru. (Zora, 67).

Jože VUGRINEC, 2006: Versko-duhovno slovstvo v Prekmurju. *Škofija Murska sobota 2006: zgodovinski oris krščanstva v Pomurju*. Ur. Stanislav Zver in Franc Kuzmič. Murska Sobota: Župnijski zavod sv. Miklavža. 187–207.

Zinka ZORKO, 1998: Narečne prvine v Ivanocyjevem Kalendarju Nájszvetejsega szrca Jezusovoga (1904–1906). *Slovensko-madžarski jezikovni stiki od Košiča do danes*. Ur. István Nyomárkay in Stjepan Lukač. Budimpešta: Košičev sklad. 39–59.

ELEKTRONSKA VIRA

Düşevni list. Dostopno 19. 4. 2019 v Digitalni knjižnici Slovenije: <https://www.dlib.si/results/?euapi=1&query=%27keywords%3ddu%5%a1evni+list%27&pageSize=25&sortDir=ASC&sort=date>.

Vilko NOVAK, 2014: *Slovar stare knjižne prekmurščine*. Spletna izdaja. Dostopno 19. 4. 2019 na: <https://fran.si/137/slovar-stare-knjizne-prekmurscine>.

DIALECT FEATURES IN THE EVANGELICAL NEWSPAPER *DÜŠEVNI LIST*

The religious monthly newspaper *Düşevni list* (1922–1941), and the *Evangelical Calendar* (*Evangeličanski kalendar*) issued under its umbrella, made it possible for the Prekmurje Evangelicals after the establishment of their own Seniority (2 Feb. 1922) to carry out the idea of having their own religious newspaper. The first issue of *Düşevni list*, which had a religious-educational and cultural role, and whose editor-in-chief was Adam Luthar, came out on 20 Dec. 1922. Although the *Düşevni list* began publication in a time when the regional standard varieties have already unified with the central Slovene one into the so-called New Slovene (novoslovenščina), journalism on the Slovene national territory between the rivers Mura and Raba, despite this unification of the Slovene literary norm, continued to function in the regional language variety. While Catholic writers had adopted the common Slovene literary norm relatively quickly, the Protestants followed the tradition of Štefan Küzmič and continued to write in Prekmurian literary language variety even as late as in the 20th Century. The present paper reflects upon the dialect features of the newspaper *Düşevni list*, which was up to 1931 written in the so-called Prekmurian alphabet, and the whole time in the Prekmurian variety. The editors went to great lengths to remain true to the Protestant linguistic tradition and the language that was close to the dialect spoken by Protestant worshipers inhabiting the area between the rivers Mura and Raba. The latter were familiar with this language and could thus understand it better. The language of the *Düşevni list* resembles the Prekmurian (Goričko, Ravensko) sub-dialect mainly in its phonological, morphological and lexical features. At the level of syntax, however, where non-finite participial syntactic structures and sometimes also complexly structured phrases and sentences can be observed, it comes closer to the Prekmurian literary language variety, which has, with its long written tradition, survived in the territory between Mura and Raba up to the present day.